

УДК 343.3/7

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ
ВІД НЕНАДАННЯ ДОПОМОГИ ХВОРОМУ МЕДИЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ***Саско О.І.,**доцент кафедри кримінального права і процесу
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*

Визначені Конституцією України пріоритети розвитку держави й суспільства передбачають здійснення активних і цілеспрямованих заходів для реального забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Одним із важливих напрямів захисту невідчужуваного права особи на життя та збереження її здоров'я є вдосконалення правового регулювання та охорони правовими засобами сфери медичної діяльності.

Ключові слова: *право на життя та здоров'я, хворий, медичний працівник.*

Конституція України проголошує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека є найвищою соціальною цінністю. А також передбачає право кожного на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Однією з гарантій цього конституційного права є те, що держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. На важливість належної медичної допомоги, вказує і ст.25 Загальної декларації прав людини, в якій зазначено, що кожна людина має право та такий життєвий рівень, включаючи медичний догляд, який є необхідним для підтримання здоров'я її самої та її сім'ї [1].

Відповідно до ст. 78 Основ законодавства України про охорону здоров'я одним із професійних обов'язків медичних працівників є надання своєчасної та кваліфікованої медичної допомоги. Випадки байдужого, неналежного або недбалого ставлення медичних працівників до виконання своїх професійних обов'язків набувають особливо негативного резонансу. Забезпечуючи запобігання проявам «професійної бездіяльності» з боку

представників системи охорони здоров'я, вітчизняний законодавець традиційно встановлює кримінальну відповідальність за найбільш небезпечні її різновиди, передусім за ненадання без поважних причин допомоги хворому медичним працівником, який зобов'язаний, згідно з установленими правилами, надати таку допомогу. Відповідно, ст.139 КК України передбачена кримінальна відповідальність за ненадання допомоги хворому медичним працівником.

Проблема кримінальної відповідальності медичного працівника за ненадання допомоги хворому розглядалися у працях П.П. Андрушка, Ф.Ю.Бердичевського, Л.П. Брич, В.О. Глушкова, А.І. Концевича, Н.Є.Крилової, Н.С. Малєїна, Г.В. Чеботарьової та інших.

Незважаючи на те, що праці названих науковців мають дуже велике значення, все ж таки багато питань, які стосуються кримінальної відповідальності медичного працівника за ненадання допомоги хворому потребують додаткового дослідження. На сьогодні кількість злочинів, вчинених медичними працівниками, пов'язаних із їх професійною діяльністю, значно

збільшується, кількість скарг, поданих до правоохоронних органів у зв'язку із наданням неякісної медичної допомоги або її ненаданням, явно не відповідає числу медичних працівників, засуджених за ненадання допомоги хворому медичним працівником, часто має місце накладення дисциплінарних стягнень на медичних працівників, у поведінці яких фактично вбачаються ознаки кримінально караного діяння. Все це підтверджує актуальність обраної теми.

Метою статті є дослідження проблемних аспектів кримінально-правової характеристики злочину, передбаченого статтею 139 КК України як підстав настання кримінальної відповідальності медичних працівників і формулювання пропозицій щодо вдосконалення законодавства про відповідальність медичних працівників за ненадання допомоги хворому.

У визначенні безпосереднього об'єкта ненадання допомоги хворому медичним працівником єдиної та узгодженої позиції немає. Одні науковці ним визнають право на життя або право на здоров'я [2, с. 71], інші аргументують, що при ненаданні допомоги хворому ігнорується право людини перебувати у безпечному для життя та здоров'я становищі [3, с. 124].

На думку Чеботарьової Г. В. право на життя, право на здоров'я в принципі не можуть зазнати шкоди від дій чи бездіяльності медика (чи будь-якого іншого суб'єкта), а отже, й визнаватися об'єктом злочину [4, с.293]. Проте з даною точкою зору ми погодитися не можемо, з урахуванням того, що норми про відповідальність за ненадання допомоги хворому медичним працівником розміщені у Розділі II Особливої частини КК України, родовий об'єкт цих злочинів можна визначити як правовідносини, пов'язані із забезпеченням охорони життя та здоров'я людини. Не надаючи допомоги хворому медичний працівник порушує права людини, а тим самим посягає на життя та здоров'я особи.

Життя – це період існування організму, в т.ч. людського, від моменту його виникнення і до смерті. В юридичній літературі під життям людини розуміє період існування людської істоти як білкового організму, котрий розпочинається фізіологічними пологами, характеризується комплексним природним (біологічним) та соціопсихічним її функціонуванням і закінчується її біологічною смертю [5, с. 4, 15]. У ст. 3 Основ зазначається, що здоров'я – це стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб чи фізичних дефектів. При формулюванні визначення поняття здоров'я потрібно зосереджуватися на певних медичних ознаках, самопочутті людини, а не на зовнішніх чи соціальних факторах благополуччя буття. Здоров'я – це особливий, відносно стабільний стан задовільного самопочуття людини, який характеризується відсутністю фізичного болю, травм, порушень діяльності окремих органів або їх систем, інших проявів хвороб, психічних або інших розладів, що можуть порушити її життєдіяльність, фізіологічні функції або зменшити працездатність [6, с.45].

В літературі науковцями висвітлюється позиція про ототожнення родового та безпосереднього об'єктів зазначеного посягання. Так, Горелік І. І. вважав об'єктом цього злочину життя або здоров'я потерпілого [7, с. 191]. Такої ж точки зору притримуються Бердичевський Ф. Ю. [8, с. 73], Дудоров О. О. [9, с. 321] і деякі інші дослідники. Проте, Глушков В. О. оцінив подібні позиції як надмірно широкі, оскільки, як слушно зауважує науковець, у них не відображено сутності суспільних відносин, які складаються при необхідності обов'язкового надання допомоги хворому особою медичного персоналу. Посилаючись на наявний у медичних працівників обов'язок надавати громадянам невідкладну допомогу, Глушков В. О. зазначає: ухиляючись від неї, такий суб'єкт не вступає у визначені йому законом відношення щодо

надання послуг медичного характеру з охорони здоров'я, порушуючи при цьому принцип кваліфікованого надання медичної допомоги, її повсюдність й обов'язковість. Тому безпосередній об'єкт зазначеного злочину він визначив як відношення, покликані забезпечити реалізацію права громадян на охорону здоров'я в системі охорони здоров'я згідно з принципами кваліфікованості, обов'язковості та повсюдності надання медичної допомоги [10, с. 19].

На нашу думку, встановлений порядок надання медичної допомоги виступає додатковим об'єктом даного злочину. Як слушно зауважує Чеботарьова Г.В. термін «правила» в ст. 139 КК доцільно піддавати розширювальному тлумаченню, і вважати ними вимоги всіх нормативних і правових актів, що визначають підстави й порядок надання в Україні допомоги хворим медичними працівниками [4, с. 294]. такі правила, а також обов'язок діяти певним чином можуть бути конкретизовані в різних підзаконних актах – правилах, інструкціях, положеннях і т.п. Тому і обов'язок медичних працівників надавати своєчасну та кваліфіковану медичну і лікарську допомогу, першу невідкладну медичну допомогу у разі нещасного випадку, в інших екстремальних ситуаціях закріплений не у ст. 139 КК, яка встановила караність ненадання допомоги хворому медичним працівником, а в Основах законодавства України про охорону здоров'я.

Потерпілим є особа, що потребує надання необхідної медичної допомоги. Медична допомога – діяльність професійно підготовлених медичних працівників, спрямована на профілактику, діагностику, лікування та реабілітацію у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами. Враховуючи те, що діагностика, та лікування є видами медичної допомоги, то надання допомоги хворому медичним працівником є однією із

складових частин професійних обов'язків медичних працівників.

Основні обов'язки медиків щодо надання професійної допомоги, які впливають з Основ, можна розподілити на групи в залежності від обставин, за яких вимагається допомога: 1) загальний професійний обов'язок кожного медика безплатно подавати першу невідкладну медичну допомогу громадянам у разі нещасного випадку та в інших екстремальних ситуаціях; 2) обов'язок надання первинної лікувально-профілактичної допомоги, яка подається переважно за територіальною ознакою сімейними лікарями або іншими лікарями загальної практики; 3) обов'язок надання спеціалізованої (вторинної) лікувально-профілактичної допомоги (вона надається лікарями, які мають відповідну спеціалізацію і можуть забезпечити більш кваліфіковане консультування, діагностику, профілактику і лікування, ніж лікарі загальної практики); 4) обов'язок надання високоспеціалізованої (третинної) лікувально-профілактична допомоги, що подається лікарем або групою лікарів, які мають відповідну підготовку у галузі складних для діагностики і лікування захворювань, у разі лікування хвороб, що потребують спеціальних методів діагностики та лікування, а також з метою встановлення діагнозу і проведення лікування захворювань, що рідко зустрічаються [6].

Положення законодавства про охорону здоров'я дають змогу зрозуміти, що зміст обов'язків медичних працівників надавати фахову допомогу конкретизується залежно від потреб хворого у тому чи іншому виді лікування, від обстановки, в якій виникає ця потреба. Завдання допомогти хворому може поставати перед медичним працівником в різних ситуаціях, від яких залежатимуть і характер дій, які від нього вимагаються. Така потреба може виникнути і за межами лікувального закладу (наприклад, коли медик стає свідком

нешасного випадку, до нього звернувся його сусід зі скаргою про напад хвороби тощо), а також безпосередньо в медичному закладі (при доставці хворого, дестабілізації чи погіршення стану пацієнта, який вже перебуває на стаціонарному чи амбулаторному лікуванні та ін.) [11, с.38].

Прикладами ненадання допомоги хворому в юридичній та медичній літературі найчастіше називають відмову в огляді хворого, у виїзді за викликом, у втручанні в хід хвороби, у прийманні хворого до лікувальної установи, куди він був доставлений або прибув сам, відмову госпіталізувати його, організувати за ним нагляд, відмову надати невідкладну медичну допомогу громадянам в дорозі, на вулиці тощо [12, с. 102].

В літературі висловлюється позиція, що для кваліфікації ненадання допомоги хворому медичним працівником необхідно, щоб сама бездіяльність полягала лише у повній відсутності допомоги хворому [8, с. 76-77]. Подібним точки зору дотримується і Борзенков Г.М., зазначаючи, що подібний злочин вчиняється шляхом бездіяльності, коли винний не виконує дій, необхідних у даній ситуації для рятування життя, полегшення страждання потерпілого або його лікування [13, с. 122]. При характеристиці форм ненадання допомоги медичним працівником Смітєнко В. М. зазначає, що окрім прямої відмови або ухилення від надання допомоги тому, чие життя чи здоров'я у небезпеці, може полягати у неякісному виконанні діагностичних заходів, неналежному огляді. Науковець вважав, що у випадках, коли медичний працівник наче й виконує якісь дії в інтересах хворого, але при цьому не настає потрібний результат, оцінка його поведінки має будуватися не на формальній участі, а на фактичній сутності діяльності, наслідком якої є реальне ненадання медичної допомоги [14, с. 129].

На нашу думку, дана позиція є обґрунтованою, та до уваги слід брати не лише ненадання допомоги, але і неналежне

виконання дій, які вимагаються від медичного працівника в конкретній ситуації.

Відповідальність за ст. 139 КК настає лише у разі, коли особа, яка була зобов'язана надавати хворому допомогу, з урахуванням конкретної обстановки фактично мала таку можливість. Під поважними причинами, які виключають відповідальність за ст. 139 КК, зазвичай розуміються різноманітні обставини, які перешкоджають медичному працівникові надати хворому допомогу – непереборна сила, стан крайньої необхідності, хвороба самого медичного працівника, відсутність для надання конкретного виду допомоги кваліфікації, знань, обладнання чи ліків тощо. Тому, злочин, передбачений ст. 139 КК, виражається у бездіяльності: медичний працівник, який відповідно до встановлених правил зобов'язаний надавати допомогу хворому, без поважних причин не робить цього.

Суб'єкт даного злочину спеціальний, зокрема це медичні працівники незалежно від того, яку спеціальну освіту, середню або вищу, вони мають (лікарі, медичні сестри, фельдшери тощо, у т.ч. працівники служби швидкої медичної допомоги та державної служби медицини катастроф), у якому закладі охорони здоров'я вони працюють або займаються медичною практикою як різновидом підприємницької діяльності. До характерних ознак суб'єкта злочину, передбаченого ст.139 КК України можна віднести: 1) спеціальну професійну підготовку, що підтверджується дипломом державного зразка про медичну освіту, а також іншими офіційними документами відповідно до Положення про порядок проведення атестації лікарів, затвердженого наказом МОЗ України від 19.12.97 р. № 359 та Положення про Свідоцтво про проходження підвищення кваліфікації та перепідготовки молодших медичних та фармацевтичних спеціалістів, затвердженого наказом МОЗ України від 07.09.93 р. № 198; 2) професійну придатність, тобто відповідність особистих

та професійних якостей особи спеціалізації посади, яку вона займає; 3) наявність у особи відповідних обов'язків, що закріплені у відповідних посадових правилах та інструкціях [15, с. 236].

Оцінюючи злочинність пасивної поведінки медичного працівника необхідно враховувати, що ненадання допомоги хворому може виражатися як у бездіяльності, так і в неналежному виконанні дій, які в обстановці, що склалася, вимагаються від медичного працівника. При цьому обстановка є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 139 КК. Вона має бути такою, при якій хоча б одна особа може вважатися хворою та потребує медичної допомоги.

Література:

1. Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН від 10 грудня 1948р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015
2. Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть: [учебник] / [под ред. Б. Т. Разгиль-диева и А. Н. Красикова]. – Саратов: СЮИ МВД России, 1999. – 672 с.
3. Мамонтов Д. Ю. Объективные признаки неказания помощи больному / Д. Ю. Мамонтов // Черные дыры в Российском законодательстве. – 2008. – № 4. – С. 123-124.
4. Чеботарьова Г. В. Ненадання допомоги хворому медичним працівником: проблеми кримінально-правової характеристики об'єктивних ознак злочину / Г.В. Чеботарьова // Ученые записки ТНУ им. В.И. Вернадского. Сер. Юридические науки. – 2010. - Т. 23. - № 1. - С. 292-298.
5. Триньова Я. О. Кримінально-правова оцінка позбавлення життя людини із співчуття до неї : автореф. дис... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право» / Я. О. Триньова. – К. : Національна академія прокуратури України, 2010. – 19 с.;
6. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19.11.1992 // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4. – Ст. 19.
7. Горелик И. И. Квалификация преступления, опасных для жизни и здоровья / И. И. Горелик. – Минск : Выща школа, 1973. – 319 с.,
8. Бердичевский Ф. Ю. Уголовная ответственность медицинского персонала за нарушение профессиональных обязанностей / Ф. Ю. Бердичевский. – М. :Юрид. лит., 1970. – 128 с.
9. Науково–практичний коментар Кримінального кодексу України [за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка]. – К. : Юридична думка, 2008. – 1216 с.,
10. Глушков В. А. Ответственность за преступления в области здравоохранения / В. А. Глушков. – К. : Выща шк., 1987. – 200 с.,
11. Ахметшин Р. Л. УК в медицине. Взгляд врача на составы преступлений в медицинской сфере / Р. Л. Ахметшин. – Донецк: Издатель Заславский А. Ю., 2007. – 56 с.
12. Байда А. О. Відмежування незаконної лікувальної діяльності від інших злочинів проти життя і здоров'я особи, що вчинюються у сфері медичного обслуговування / А. О. Байда // Проблеми законності.– 2010. – № 108.
13. Борзенков Г.Н. Квалификация преступлений против жизни и здоровья: [Учебно- практическое пособие]. – М. : ИКД «Зерцало-М», 2005. – 144 с
14. Смитиенко В. Н. Уголовно-правовая охрана здоровья населения в СССР / В. Н. Смитиенко. – К. : Выща шк. Гол. изд-во, 1989. – 243 с.
15. Омельчук Л. В. Характеристика субъекта злочину при неналежному виконанні професійних обов'язків медичним працівником // Л. В. Омельчук // Науковий вісник Національного

університету ДПС України (економіка і право). – 2012. – №2(57). – с. 232–237.

References

1. Zahalna deklaratsiia prav liudyny, pryiniata Heneralnoiu Asambleieiu OON vid 10 hrudnia 1948r. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015
2. Uholovnoe pravo Rossyiskoi Federatsyy. Osobennaia chast: [uchebnyk] / [pod red. B. T. Razghyl-dyeva y A. N. Krasnykova]. – Saratov: SİuY MVD Rossyy, 1999. – 672 s.
3. Mamontov D. Yu. Ob'ektyvnye pryznaky neokazaniya pomoshchy bolnomu / D. Yu. Mamontov//Chernye dygy v Rossyiskom zakonodatelstve. – 2008. – № 4. – S. 123-124.
4. Chebotarova H. V Nenadannia dopomohy khvoromu medychnym pratsivnykom: problemy kryminalno-pravovoi kharakterystyky ob'ektyvnykh oznak zlochynu / H.V. Chebotarova // Uchenye zapysky TNU ym. V.Y. Vernadskoho. Ser. Yurydycheskye nauky. – 2010. - T. 23. - № 1. - S. 292-298.
5. Trynova Ya. O. Kryminalno-pravova otsinka pozbavleniia zhyttia liudyny iz spivchuttia do nei :avtoref. dys... kand. yuryd. nauk : spets. 12.00.08 «Kryminalne pravo ta kryminolohiia ; kryminalno-vykonavche pravo» / Ya. O. Trynova. – K. : Natsionalna akademiia prokuratury Ukrainy, 2010. – 19 s.;
6. Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorov`ia vid 19.11.1992 // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 1993. – № 4. – St. 19.
7. Horelyk Y. Y. Kvalyfykatsiia prestuplenyy, opasnykh dlia zhyzny y zdorovia / Y. Y. Horelyk. – Mynsk : Vyshcha shkola, 1973. – 319 s.,
8. Berdychevskiy F. Yu. Uholovnaia otvetstvennost medytsynskoho personala za narusheniye pro-fessyonalnykh obiazannostei / F. Yu. Berdychevskiy. – M. :Iuryd. lyt., 1970. – 128 s.
9. Naukovo–praktychnyi komentar Kryminalnogo kodeksu Ukrainy [za red. M. I. Melnyka, M. I. Khavroniuka]. – K. : Yurydychna dumka, 2008. – 1216 s.,
10. Hlushkov V. A. Otvetstvennost za prestupleniya v oblasti zdravookhraneniya / V. A. Hlushkov. – K. : Vyshcha shk., 1987. – 200 s.,
11. Akhmetshyn R. L. UK v medytsyne. Vzghliad vracha na sostavy prestupleniy v medytsynskoi sfere / R. L. Akhmetshyn. – Donetsk: Yzdatel Zaslavskiy A. Yu., 2007. – 56 s.
12. Baida A. O. Vidmezhuvannia nezakonnoi likuvalnoi diialnosti vid inshykh zlochyniv proty zhyttia i zdorovia osoby, shcho vchyniuiutsia u sferi medychnoho obsluhovuvannia / A. O. Baida // Problemy zakonnosti.– 2010. – № 108.
13. Borzenkov H.N. Kvalyfykatsiia prestupleniy protyv zhyzny y zdorovia: [Uchebno-praktycheskoe posobye]. – M. : YKD «Zertsalo-M», 2005. – 144 s
14. Smytyenko V. N. Uholovno-pravovaia okhrana zdorovia naseleniia v SSSR / V. N. Smytyenko. – K. : Vyshcha shk. Hol. yzd-vo, 1989. – 243 s.
15. Omelchuk L. V. Kharakterystyka subiekta zlochynu pry nenalezhnomu vykonanni profesiynykh oboviazkiv medychnym pratsivnykom // L. V. Omelchuk // Naukovyi visnyk Natsionalnogo universytetu DPS Ukrainy (ekonomika i pravo). – 2012. – №2(57). – s. 232–237.

Саско О. И. Уголовно-правовая защита от отказа от лечения пациента. – Статья.

Определенные Конституцией Украины приоритеты развития государства и общества предусматривают осуществление активных и целенаправленных мер для реального обеспечения прав и свобод человека и гражданина. Одним из важных направлений защиты неотчуждаемых прав человека на жизнь и сохранения его здоровья является совершенствование правового регулирования и охраны правовыми

средствами сферы медицинской деятельности.

Ключевые слова: право на жизнь и здоровье, больной, медицинский работник.

Sasko O. Criminal-legal protection from abandonment patient medical professional . - Article.

As defined by the Constitution of Ukraine the priorities of the state and society require the implementation of active and targeted measures to ensure rights and freedoms of man and citizen. One of the important directions of protection of inalienable human rights to life

and health is improving legal regulation and protection of the legal means of health care activities.

Key words: right to life and health of the patient, the health worker.

Авторська довідка:

Саско Олена Іванівна доцент кафедри кримінального права і процесу Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Стаття подана до друку: 6.06.2017р.